

JOLÁNKA ASSZONY LETT

Talán a látásom csal? Káprázat volna? Valami meglöki a szívem, s az riadtan, hevesen verdes hirtelen meglepetésében. Nem, nem akarok hinni a szememnek. Valóban Jolánka volna ez a vidám, nevető arcú ifjú hölgy, aki szelíd mosollyal s diszkrét szőkeségével oly magabiztosan nyitott be a vasúti fülkébe, s most felém közeledik? S az utána lépdelő férfi, aki oly figyelmesen magyaráz a fülébe, talán csak nem a férje? Ejnye, de kellemetlen!

Alighogy letelepedtem az ülésre. Imént szálltam föl, s mostanig a csomagjaimat rendezgettem. Tágra nyílt szemmel néztem az ifjú párt: minden mozdulatukból a boldogság, a tökéletes elégedettség sugárzott a pazar júniusi napfényben, mely áradva dőlt be a vonatablakon, és szétömlött a nő karcsú alakján, körülfonta a fiatal férfi vállát, árnyékok éles körvonalaiba temetve az arcát,

Jolánka a fülke vasoszlopaiba kapaszkodott, s a vonat ringatózására meg-megbillent a teste. Még nem ismertek föl, nem is sejtik, hogy a túlsó sarokból milyen izzó figyelemmel kíséri őket, lesi minden mozdulatukat egy szempár.

Hat esztendeje nem láttam Jolánkát. Akkoriban még alig felserdült bakfis volt: leányka. A fiatalembert sem láttam évek óta, aki most minden bizonyal Jolánka férjeként sétál végig a fapadok közt, a harmadosztályú vasúti kocsí folyosóján, ahol helyet foglalhat ifjú asszonyával.

A vonat lassan kidöcögött a pályaudvarról, s a vasúti állomás korom szennyezte, füst lepte épülete elmaradt, a néptelen peronnal együtt. Micsoda lehan-

goló unalmat tudnak árasztani ezek a fekete salakkal behintett vidéki pályaudvarok ilyen nyári napokon, amikor az állomásfőnök alig várja, hogy az utolsó vagon kerekei is elkattogjanak az orra előtt, és ő ismét kigombolhassa sötétkék zubbonyát!

A fiatalpár valósággal rajtam ütött. Gondolni se mertem rá, hogy épp velük hozzon össze a véletlen. Első pillanatban föltámadt bennem a menekülés ösztöne, szerettem volna valahogy eliszkolni a szemük elől. Még nem vettem észre, elfoglalja őket a berendezkedés, a helykeresés... De a lábam gyökeret vert. Nem bírtam mozdulni, sem a tekintetemet elfordítani róluk. S közben rettenetesen lüktetett a homlokom, lázas izgalmak szálltak meg és zakatoltak bennem. De hát tulajdonképpen miért is kellene eltűnnöm? Miért ne találkozzam velük, mint régi ismerősök, gyermekkori játszótársuk?

Ha így rendeltetett, hát akkor: találkozzunk...

Jolánka arcán alig változtattak valamit az elmúlt esztendőök. Igaz, az idő letörülte bőréről azt a hirtelen piruló harmatfelületet, amelyet annyira megszoktam hajdanában, hogy el sem tudtam volna őt képzelni nélküle. Érett, asszonyos lett az arca, s kissé teltebb a teste. De a szeme most is éppen olyan zöldesen csillogó, mint annak idején, hat, nyolc vagy tizenkét esztendővel ezelőtt...

Jolánkát már akkor ismertem, amikor kis négy-szögű táskáját nyakába akasztva, az elemi iskola nagyablakos sárga épülete felé vette az útját az akác-fák szegélyezte poros nagyenyedi utcákon; néhány könyvvel, füzetvel, írószerszámmal, no meg azzal a darabka vajjas zsemlével, amelyet édesanyja gondos-sága sohasem felejtett ki a kis iskolai táskából. Hogy miként is üdvözöltük egymást a mostani meglepő találkozáskor? Összeöleleztünk és csókot váltottunk? Vagy egyszerűen és tartózkodva csak kezét szorítottunk? – Nem tudnám megmondani; annyira zavarba ejtettek az első pillanatok, hogy minden mozdulat kihullt a tudatomból. S elfeledkeztem az utolsó találkozásunk óta fölöttünk átsuhant időről is. Elfeledkeztem mindenről, s a bolond izgalom és ve-

rejtékezés közepette ajkamról szinte-szinte elröppent az egykori kérdés:

– Nos, jó volt-e a számtanpélda? És hogy sikerült a földrajzfelelet? Tessék? Hogy egyáltalán nem került sor rá? Kár pedig! Hiszen igazán jól megtanulta a leckét! Persze, magam is tudom, Boriska néni rendkívül szigorú asszony. De azért, ha tanul a diák, mégiscsak beírja neki a jelest. És Szabó tanár úr? Jaj, az az örök szemüveg az orra tövéén! Még a csillogása is rémítő! De remélem, történelemből mégsem tévesztette össze Asszíriát Babilóniával? Ami bizony elég nagy szégyen lenne, hiszen a harmadik gimnáziumban ezeket már csak ismétlésül tanítják.

Annyira elvesztettem lélekjelenlétemet, hogy kihíján megostromoltam Jolánkát e valamikor mindennapi kérdésekkel: mintha nem láttunk és tanultunk volna mi azóta többet az életből a kétszerkettőnél, többet a fáraók fényes udvaránál, az ókori piramisok mélyéből felszínre hozott aranyak csillogásánál! Mintha nem ismertük volna meg azóta a borzongásoknak és rémüldözéseknek sokkal kegyetlenebb formáit a Boriska tanárnő szemének hajdan oly könnyörtelennek tűnő szúrásánál!

Amint most visszagondolok, tulajdonképpen nem is a geográfus Boriska néni volt a mi ijesztő rémünk. S nem is a messzi idegen városok, a hegyek és folyók nyelvbortlasztó nevével benépesített világtérkép volt a borzadályt kiváltó szörnyűség, hanem az a vékonyka, rendkívül finoman hegyezett kis zöld színű ceruza, amely alattomos ellenségként mindig ott lapult a Boriska néni pepita fedelű noteszében. Ördögös ceruza volt az, sohasem akart elfogyni. Évről évre látni lehetett a tanárnő fehér ujjai közt, és mindig ugyanazt, mintha a Kohinoor-gyár rájött volna a tanári ceruzák örök életének titkára.

Mielőtt azonban szólásra nyitottam volna a számat, Jolánka férje zavartalanul ráhajolt a felesége finoman pelyhes nyakára, s az utasok szeme láttára röpké csókot lehelt rá: mint ahogy fiatal házasok szinte tüntetnek egymás birtoklásával. Természetes volt ez, ügyet sem vetett rá senki. Az asszony sem

utasította rendre a férjét, csak éppen a fejét billentette erőtlenül oldalra, mintha előlem akarná elrejtetni, ami történt.

Így volt? Ki tudja...

A mozdulat azonban – ez az alig észrevehető fejbillentés – egyáltalán nem tűnt tiltakozásnak. Az tette szükségessé, hogy Jolánkának ne kelljen épp a mondat közepén félbeszakítania a hozzám intézett kérdését:

– Emlékszik, mennyit rajzolt nekem? Csaknem minden rajzomat maga csinálta! A rajz volt talán a legunalmasabb óránk. Köszönöm, hogy legalább részben megmentett tőle! – Porcelánfehérségű fogsora elővillant kacagás közben, s oly pompás volt nedves csillámlásával, szabályosságával, mintha nem is a természet készítette volna. – Ó, azok a vasárnap délutánok! – nevetett. – Emlékszik? Mindig hétfőn volt a rajzóránk, a legutolsó! S a rajzokat maga vasárnap délutánonként készítette!

Hangja úgy csengett, mint a gyermekkor fájdalmasan édes dallamának egy-egy foszlánya. Vágyat éreztem, hogy lehunyjam a szemem, és sokáig elhallgassam szavának simogató zengését.

Annak idején, vállamon tizennégy küzdelmes esztendővel, a negyedik gimnázium legyűrhetetlenül nehéznek tűnő tananyagával vesződtem. Nem sok reménnyel: inkább a forgandó szerencsében bíztam. Addig jeles tanuló voltam, de egyszerre csődöt mondott valami bennem. Nem bifláztam eleget? Szó se róla! Talán még gyakrabban és szorgalmasabban forgattam a könyvek lapjait, mint azelőtt, de furcsa szorongások, titokzatos sejtelmek rémei népesítették be napjaim minden percét, s érdeklődési körömből valahogy teljesen kihullott az algebra, ugyanúgy, mint a földrajzórakon elsorolt hegyek és folyók, városok és megyék nevei. S általában – az egész tananyag. Ráadásul föllángolt bennem valamiféle lázadás: szerettem volna összetépni és fogcsikorgatva szemetesládába dobni a tankönyveket. Ez lett volna addigi életem legnagyobb győzelme. Ha merem! Nem tettem. Sőt, ha tetszett, ha nem, meg kellett tanul-

nom Archimédész törvényét. A fejem fölött egy alig megsejtett fenyegetés lebegett, s úszott utánam minden lépésemben, mások előtt láthatatlanul ugyan, de én tudtam, hogy soha nem vonul el fölülöm: anyai nagyapám, aki apám elhunytá után taníttatási költségeimet viselte, vészjósló hangon mindegyre megfenyegetett, s kilátásba helyezte, hogy már a következő tanév elején inasnak ad egy asztaloshoz vagy szabóhoz, esetleg egy borbélyhoz. Amikor pedig rosszabb hangulat borongott a lelkében, egyenesen azal rémített, hogy cipészinásnak küld, s majd valamennyi lábszaggal átítatott cipőt nekem kell foltoztatnom, talpaltatnom. Mindezt persze csak abban az esetben, ha nem bizonyulnék méltónak a taníttatással járó áldozatokhoz. Én viszont, annak ellenére, hogy meggyűlt a bajom a számtannal és a francia nyelvvel, egészen másképp képzeltem el az életemet. Legrosszabb esetben ugyan megelégedtem volna egy vidéki parókiával. A papoknak általában nincsen rossz életük; semmi más tennivalójuk, mint hogy vasárnaponként ég felé fordított szemekkel, prófétai nekiheveléssel eldörgik a szószékről a negyedórás prédikációt, kemény szavakkal ostromozva a hívek bűneit, akik amellet még hordják is nekik a tojást, a finomra örölt lisztet, ősszel a kosárban nevető szőlőfürtöket és a nehéz súlyú tyúkokat. S a faluban mindig kínálgatják őket a hegyek jófajta levével vagy a kisüstön főtt torokégető pálinkával. Jövömet illetőleg más lehetőségek is lebegtek a szemem előtt: orvosi rendelő kis városkában, aranybetűs táblával, mérnökség valahol egy nagy üzemben, esetleg komoly építkezésnél. Persze tanárnak lenni sem utolsó dolog: akkora négyeseket húzhat be az ember, hogy valósággal agyonnyomja velük a szegény diákokot. Titkos vágyaim is voltak: hátha majd magam is olyan vaskos könyveket fogok írni, mint Dosztojevszkij vagy Tolsztoj, esetleg olyant, amilyen Victor Hugo *Nyomorultakja*. Ezek a csodálatot fakasztó könyvek a kollégium könyvtárának roskadásig terhelt polcain sorakoztak, s csupán tanárain rosszalló pillantásának és fejcsóválgatásának tudhatom be, hogy az al-

gebrára, folyónevek és egyéb felesleges tudományok biflázására vesztegetett időt nem ezeknek az olvasására fordítottam. (Hányszor megtörtént, hogy egy-egy lakat alatt őrzött könyvet nagykabátom alá rejtve csentem ki az állványok között áhítatos csendet őriző könyvtárból! Akkoriban esett meg velem, hogy Adynak a polcokon föllelhető összes köteteit szorgalmasan lemásoltam magamnak, kézírással.)

Egyszóval: zavaros és kuszált hangulatokkal terhelt volt az az esztendő. Szinte búskomor lettem hallgató, félszeg és félrehúzódozó. Mindenféle alacsonyrendűségi érzések és gátlások gyötörtek. Idegenül forgolódtam a világban, folyton ábrándoztam, méltázva rakosgattam össze kitalált mesék darabkáit: amelyek közül az egyik szürke volt, a másik vörös vagy sárga, összevissza színek zűrzavara.

A rajzórák tényleg unalmasak voltak. Bár ez az unalom rendkívül csábító is volt. Az ember elbáméskodott az utcai fák csupasz ágain ugrándozó verebeken, s máris az járt a fejében, hogy ha például tanár lehetne, akkor Kürtös Ica negyedéves tanítónőképezdész kénytelen volna engedelmeskedni neki, mert különben így meg úgy... stb. stb.

A tanítónőképezde épülete sok évszázados, boltíves falaiival a főgimnázium udvarán meredezett vaskosan. Sokszor elnéztem a lányokat, amint kettős sorokban, rendkívül illedelmesen, fekete harisnyába bújtatott karcsú lábakkal áthaladtak az udvaron.

De hát miért is esküdtem volt én bosszút a szegény kis Kürtös Ica ellen? Mit vétett nekem ez a szerényen mosolygó, minden mozdulatával jólneveltséget mutató prepa, akinek talán a hangját sem hallottam soha? Egy kétségtelen: az összes leányok közül neki voltak a legformásabb bokái, s az ő harisnyája alatt feszültek a világ leghátbizsergetőbb lábikrái.

Talán szegényke maga sem tudott róla...

Hej, mennyi ostoba, nevetséges ábránd riad föl egy szorongások közt vergődő negyedik gimnazista szívében! Ezekről soha senkinek nem lehet beszélni. A mutáló hangú diák a titkok súlyát magánosan kénytelen cipelni, mert ugyancsak kinevetnék és ki-

csúfolnák, ha furcsa gondolatait halló fülek elé tárná. Milyen boldogok azok, akik már messzi túljutottak az ilyen szorongásokon, feleségük van, aki puha léptekkel járkal körülöttük, állásban ülnek, meleg szobában dörzsölgetik kezüket a téli hidegben, s egy-két apró gyermek csatakiáltásai harsognak körülöttük... A kamaszálom – tisztára nyárspolgári...

Sebzett, tépelődő szívem volt nekem akkoriban. Ezt a szótlan és félszeg világfájdalmat vittem el Jolánkáékhoz minden vasárnap délután. Nem mondom, a csésze tejeskávé is jólesett a délutáni látogatások alkalmával, ma is látom a tetején úszkáló zsírpettyeket, meg a friss zsemle, amit a kávé mellé kaptam. De mégsem ez volt látogatásaim értelme. Hogy mi volt? Talán a családi légkör, az otthon melege. Tény, hogy sohasem fogom elfelejteni a régimódi vastag fehér csészét, amelyből a kellemes, langyos kávé szürcsölgettem negyedórával a zajos, rideg internátusba való visszaindulásom előtt...

Jolánkáékhoz régi családi kapcsolatok fűztek. Apám valamikor osztálytársa volt az ő apjának s szépreményű udvarlója az édesanyjának. Akkoriban még nagy farsangi diákbálok zajlottak a vidéki városkában, s május elsejére virradólag zengtek a máskor oly álmos enyedi utcák a diák urak halványlila orgonákkal felbokrétazott zenekarának vidám-bús, szerelmes szerenádjaitól. Izgatott fehér leánykezek keresték az ablak kilincset, s gyufák lobbantak az áttetsző függönyök mögött...

Jolánka édesapja, a stuccolt bajuszú, haját gondosan elválasztó középkorú férfi, akinek nadrágján mindig friss volt a vasalás, a városi közigazgatás alkalmazottja volt. Soha nem láttam ülni, fel s alá sétált a szobában, valahányszor náluk voltam; mindig az uzsonnát sürgette, sietett a kártyakompanyába.

Mindezt csak úgy fél szemmel vettem észre s jegyeztem meg magamnak, miközben kitartóan tanítottam Jolánkát a másnapi leckére. A leányka abban az időben tizenkét éves volt, két esztendővel fiatalabb nálam, s olyan hosszasan, olyan megrögzötten

tudott hallgatni, mintha jelenlétemben valamiféle gyógyíthatatlan némaság szállta volna meg. És az az ábrándozó, melázó, semmit sem néző tekintet, amellyel kibámult az utcára – soha el nem mosódó emlékeim közé tartozik, örökre ott él a lelkem mélyén.

Egy harmadik kívülállónak, például a Jolánka édesanyjának úgy látszhatott, hogy a nagy hallgatásban, egymás bámulásában nagyon megértjük mi egymást, akárha testvérek volnánk. Csak mi tudtuk, mi éreztük, a kislány meg én, hogy a két ellentétes pólus milyen villanó elektromos szikrákat küldöz egymásnak, s milyen nem hallható csattanások és nem látható villámlások pattannak fel szívünkől a nyomasztó, bánatos csöndben. Magam mindig úgy gondoltam, hogy nagyon sok mondanivalóm volna Jolánkának, s talán épp ezért lettem olyan hallgató...

Jolánka szülei olykor, tavaszi délután, játszani küldtek bennünket. De hát mit játszhattunk volna mi kettesben, egy tizenkét éves leány, akinek alig észrevehetően domborodik a melle, s egy tizennégy éves fiú, akinek olyan a hangja, mintha rekedt sípokat rejtegetne a torkában? Előszedtük a játékokat, kibraktuk magunk elé, egyszer a kártyát, máskor a dominót vagy a versenykockákat, aztán néztük egymást, hallgattunk közös titkos megegyezéssel: ez volt a legszebb játékunk.

Egyik nyár eleji vasárnap délután ismét kikaparancsoltak a szoba félhomályából, ki az udvarra:

– Mit ültök itt, mint valami rakás szerencsétlenség? Eredjetek, mozogjatok, játszodjatok egy kicsit! Nicsak, milyen szépen süt a nap!

Nem volt mit tenni: kimentünk, megálltunk, s kérdőleg néztünk egymásra. Mihez kezdjünk? Csak nem álldogálhatunk szóltanul órák hosszat! Zavartak voltunk, semmi leleményesség bennünk, semmi kedvünk a játékhoz.

A fák sötétzöld lombjai közt szürke gerlek kergetőztek. Egy öreg eperfa meredezett az udvaron, s talán még más gyümölcsfák is akadtak. De én csak

erre emlékszem, az eperfára, amely épp akkor alig érlelte a gyümölcsét.

Sohasem szerettem az epret; valószínűleg valamikor túlságosan sokat ehettem belőle, annyira, hogy egy életre elment az étvágyam tőle. Tintaszagúnak éreztem, s émelygett a gyomrom az illatától.

Ezen a nyári délutánon aztán csoda történt. Mintha elfeledtem volna az undoromat, szinte az érzésem, hogy a föld minden gyümölcssei közül számomra a legzamatosabb és legkívánatosabb éppen a fái eper! Mert ott, az eperfa körül esett meg velem a csoda: a véletlen megmutatta nekem a legizgalmasabb titkot, amelyre annyira szomjúhozott a lelkem sok lázban, tikkadt éjszakákon, s amelyet oly türelmetlenül kerestem, öntudatlanul és kábán, hosszú hónapokon át...

Jolánkának nem volt kedvére, hogy kivertek bennünket megszokott hallgatásaink barlangjából. Arca is elárulta méltatlankodását, durcás volt, sértődött. Álltunk az udvaron, mozdulatokra és szavakra utalva valósággal színvallásra kényszerítve, két gyámoltalan embercsemete, a kamaszkor szakadékaik előtt. Jolánka arca hirtelen kigyúlt a haragtól, szeme kékje sötéten örvénylett. De ez a haraggal vegyes zavar csak pillanatokig tartott: egyet gondolt, s mint aki éppen most fedezte fel az eperfát: uccu neki! – rövidke szoknyácskáját libegtetve nekiiramodott. Csupa vidámság, csupa életkedv lett az egész alakja, s ártatlanul fölcsilingelt a hangja:

– Szedjünk epret! Jó? – Azzal fürge mozdulatokkal ledobta kicsi lakkcipőjét, s rendkívül ügyesen, nagy gyakorlattal úgy kúszott fölfelé az ágak közt, akár egy mókuska.

Lassan, kényszeredetten magam is a fa tövéhez vánszorogtam. Az eperszedés indítványára gyomromban azonnal megbizsergett az undor, arcom elfehéredett, s kétségbeesve vetettem egy pillantást a fa alatt mozdulatlanul heverő lakkcipőcskékre. Aztán fölpillantottam a fára, föl az ágak közé, ahol macskaügyességgel kapaszkodott Jolánka, húzogatta maga után meztelen lábait, nyúlkaált a karjával, s fejét oly-

kor hátraszegte, hogy a homlokába hulló szőke tincsektől megszabadítsa a szemét.

Nem is sejtette, hogy nekem egyszerre elállt a szívverésem. Beharaptam az ajkam, szemem ottfeljé tettem a lomb között, ahol ő – a kedves – gyanútlanul bujkált, mint valamiféle őserdők tündére. Hetente együtt voltunk, de csak most fedeztem föl szívszorongató meztelenségét: rózsaszín talpát, formás és kecses lábszárát, mely térden felül kivillant a babos ruhácskából. Nem zavartatta magát; azzal sem törődött, hogy meglibbenő szoknyácskája alatt láthatóvá vált a titkok titkát rejtegető kis hófehér vászonnadrág...

Nem volt erőm elfordítani tőle a fejem. Tikka doztam...

Epret dobott le a magasból, én mohón utánakaptam, fölragadtam az udvar porából, és gyorsan lenyeltem. „Még, még! Hajítson még!” – követelöztem, kértem türelmetlenül. Az eperszemek pedig hullottak a magasból, kapkodtam utánuk, miközben Jolánka halkán nevetgélt a játék örömeiben, én meg mindegyre a lombok közé lestem, kerestem a fehér és rózsaszín foltocskákat, amelyek oly torokszorító izgatóan és a nap fényénél igézőbbben tündököltek.

Jaj, az a lenge, minden ágon fönnakadó piros babos szoknyácska s azok a mit sem sejtő zöld lombok: hogy játszadoztak egy tizennégy éves legényke éhesen kíváncsi szemével! S ó, az a finom lábszárak tövén megfeszült kis fehér nadrágocska, ahol egy egész tündéri világ végződött és kezdődött! A soha ki nem ismerhető rejtelmek gyönyörűsége!

Sokáig mászkált Jolánka az eperfa lombja közt, s gyanútlanul nyújtogatta lábát egyik ágról a másikra, ügyes volt, hajlékony és fürge, mint a megtestesült napsugár: megfoghatatlan, légies, játékos! Itta a fölfelé tűző tekintet...

A nap nyugodni készült a Maros-mente szelíd vonalú dombjai fölött, mire a leánya, megelégetve az eperszedést, lekúszott a fa vastag törzsén. Talpára szökkent, s nevetett. Lopva és szégyenkezve lestem Jolánka szemébe, kicsit félve és erősen kíváncsian.

Meleg, bocsánatkérő pillantással simogattam meg az arcát, s csak ekkor fedeztem föl, hogy milyen porcelánsimaságú és harmatos a bőre. Azóta tudom, hogy vérpiros az ajka s a szeme zöldeskék. Olyannak láttam Jolánkát akkor, mint egy tüneményt: tündérnek, akit földi karok soha meg nem ölelhetnek, – akit férfi csókja soha nem érinthet.

...Nos, zavarba hozott most az a röpke csók, amit a birtokló férj itt a szemem láttára lehelt Jolánka nyakára. Megütődve és szinte hitetlenül meresztettem a szemem, s kínosan (talán fájva) hallgattam Jolánka turbékoló nevetgélését...

Lám, azóta férjhez ment, asszony lett Jolánka. S talán már nem is emlékszik arra a vasárnap délutánra, amikor epret hajigált nekem a fáról, s minden igyekezetével azon volt, hogy egy-egy fekete szemmel eltalálja a kobakomat. Most kedvesen mosolygó, engedelmesnek látszó, magát megadó, hűséges-jó asszonynak tűnik Jolánka...

Bizonyára boldog és gondtalan mellette a férje.

De azt az egyet holtomig szánom-bánom, hogy azon a vasárnap délutánon nem szakítottam le egy levelet az öreg eperfáról, s nem tettem el magamnak örök emlékül, bepréselve a legkedvesebb könyvem lapjai közé...

Csókfalva, 1935